

بلوچستان در سه سیاحت نامه عهد قاجار

جغرافیای بلوچستان منسوب به احمد علی وزیر
بلوچستان، فیروز میرزا نصرت الدوله
سفرنامه بلوچستان منسوب به عبدالحمید میرزا ناصر الدوله

مقدمه و تصحیح
محسن شهرنازدار

«پژوهش‌های ایران فرهنگی» ۶
دبیر: محسن شهرنازدار

این کتاب با حمایت
سازمان منطقه آزاد چابهار
منتشر شده است.

موضوع:	سفرنامه‌های ایرانی -- قرن ۱۳	سرشناسه:	شهرنازدار، محسن، ۱۳۵۶-
موضوع:	Travelers' writings, Iranian -- 19th century	عنوان و نام پدیدآور:	بلوچستان در سه سیاحتنامه عهد قاجار: جغرافیای بلوچستان منسوب به احمدعلی وزیری، روزنامه سفر بلوچستان فیروزمیرزا نصرت‌الدوله، سفرنامه بلوچستان عبدالحمیدمیرزا ناصرالدوله شرح و تصحیح محسن شهرنازدار
موضوع:	بلوچستان -- میر و سیاحت -- قرن ۱۳	مشخصات نشر:	تهران: موسسه آبی پارس، انتشارات پل فیروز، ۱۴۰۰
موضوع:	Baluchistan -- Description and travel -- 19th century	مشخصات ظاهری:	۲۷۵+۷ لاتین ۱۴ در ۲۱
موضوع:	شمال، ازبده: شهرنازدار، محسن، ۱۳۵۶- شمال، ازبده: شهرنازدار، محسن، ۱۳۵۶- رده بندی دهکده: ۲۰۰۳ DSR رده بندی دیویی: ۷۴۰.۴۲/۹۵۵	فروست:	پژوهش‌های ایران فرهنگی ۶۰ ۹۷۸-۶۲۲-۷۴۶۴-۱۶-۰
موضوع:	شماره کتابشناسی ملی: ۸۴۰۷۴۳۲	شابک:	
موضوع:	اطلاعات رگروری کتابشناسی: فیا	وضعیت فهرست‌نویسی:	فیا
موضوع:		یادداشت:	کتابنامه

بلوچستان در سه سیاحت‌نامه عهد قاجار

جغرافیای بلوچستان منسوب به احمدعلی وزیری
روزنامه سفر بلوچستان، فیروز میرزا نصرت‌الدوله
سفرنامه بلوچستان، منسوب به عبدالحمیدمیرزا ناصرالدوله

مقدمه و تصحیح: محسن شهرنازدار

موسسه آبی پارس: انتشارات پل فیروزه

چاپ یکم: ۱۴۰۰
شمارگان: ۷۰۰ نسخه
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۴۶۴-۱۶-۰
نسخه‌برداری: فائزه حجاری زاده
آماده‌سازی فنی: موسسه آبی پارس
صفحه‌آرایی: بهمن لطفی
طرح جلد: آتلیه آبی پارس

تصویر روی جلد: عکسی متعلق به ده‌های
پایانی قرن نوزدهم که میر پرسی سایکس
احتمالاً در منطقه ابتر انداخته است.

تلفن: ۰۲۱-۲۲۷۹۶۱۴۸ / وبسایت: pbinsitute.ir / این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است.

بازنشر این اثر یا قسمتی از آن به هر شیوه، نیاز به دریافت اجازه رسمی و مکتوب از ناشر دارد.

۹

۱۵

۳۵

۱۲۳

۲۰۹

۲۶۱

فهرست

سفر ناصر

مقدمه

جغرافیای بلوچستان منسوب به احمد علی وزیری

روزنامه سفر بلوچستان، فیروز میرزا ناصر الدوله

سفرنامه بلوچستان منسوب به عبدالحمید میر ناصر الدوله

نمایه

مقدمه

بلوچستان در عهد قاجار در هر دو سری منازعات داخلی و بین‌المللی، از اهمیتی ویژه برخوردار بوده و دستخوش حوادث و فرازونشیب‌های سیاسی متعددی شده است. ویژگی‌های متمایز جغرافیای سیاسی بلوچستان موجب شده است که علی‌رغم پیوستگی و ارتباط میان دو سوی این منازعه، بتوان جایگاه بین‌المللی و مناسبات داخلی آن را در دو سرفصل جداگانه مورد توجه و بررسی قرار داد:

بلوچستان عهد قاجار در معادلات بین‌المللی

بلوچستان به‌عنوان دروازه ژئوپلیتیکی ایران از دوره باستان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است. در خلال جنگ‌های باستانی میان ایران و یونان، نمارخوس دریاسالار اسکندر مقدونی از سواحل مکران بازدید کرده و اهمیت این منطقه برای نفوذ به فلات ایران را گزارش داده است.^۱ این اهمیت در قرن نوزدهم بار دیگر مورد توجه دول متخاصم غربی قرار گرفت و در رقابت‌های سیاسی میان قدرت‌های جهانی، بلوچستان به‌عنوان گذرگاهی شناخته شد که می‌تواند منافع بریتانیا در هند را تهدید کند.

۱. شرح سبتر نمارک یا نمارخوس را آریان نیکومدی، مورخ یونان عهد باستان در کتاب آریان آورده است.

فرانسه در فهم این موضوع پیشتاز بود و در سیزدهم اردیبهشت ۱۱۸۶ خورشیدی برابر با چهارم ماه می ۱۸۰۷ میلادی، قراردادی دفاعی با ایران با عنوان عهدنامه‌فینکشتاین^۱ به امضا رساند که به موجبش ایران بنادر جنوب را در اختیار نیروی دریایی فرانسه قرار می‌داد و در صورت لشکرکشی ناپلئون به هند، امکان عبور ارتش او از مرزهای جنوب شرقی را فراهم می‌آورد. در این قرارداد که میان نماینده فتحعلی‌شاه قاجار و ناپلئون بناپارت به امضا رسیده، ایران تعهد داده بود که اتباع بریتانیایی را از خاک خود اخراج کند و افغان‌ها را به جنگ علیه مواضع بریتانیا در هند وادارد. در ازای این خدمت، ناپلئون متعهد به تقویت قوای نظامی قاجار و همکاری برای بازگرداندن گرجستان به ایران از دست روس‌ها شده بود. اما این قرارداد با شکست ارتش ناپلئون در جنگ با روس‌ها از اعتبار افتاد و در پی آن ایران ناچار به مصالحه با بریتانیا شد و با امضای دو قرارداد مجمل و مفصل با این کشور در ۱۸۰۹ و ۱۸۱۲ میلادی، فرانسوی‌ها را از خاک خود بیرون راند. با خروج فرانسه از کارزار منطقه، روس و انگلیس بر سر استیلا و تسلط بر آسیای مرکزی، در برابر یکدیگر قرار گرفتند و در طی یک قرن رقابت سیاسی که بازی بزرگ^۲ یا مسابقه سایه‌ها^۳ نام گرفت، ایران را مستمایه نزاع و ستیز میان خود کردند. اهمیت ژئوپلیتیک مرزهای شرقی و جنوب شرقی ایران به‌خصوص بلوچستان در این دوران به‌عنوان بخشی از سرزمین حائل میان منافع بریتانیا و تهدید روسیه، مرزهای شرقی ایران را به عرصه منازعات سیاسی میان قوای داخل و خارج از یک‌سو و کشمکش‌ها و تلاطمات داخلی از سوی دیگر بدل ساخته بود. ریشه این کشمکش‌ها را باید در اهمیت استراتژیک هند برای بریتانیا دانست. در میان سرزمین‌های وابسته به بریتانیا، یا به عبارتی؛ ماوراء بحار، هند مهم‌ترین مستعمره بود و از آن به‌عنوان «نگین تاج بریتانیا» یاد می‌شد. پاسداری از این ثروت مهم، انگلستان را بر آن داشته بود تا از مرزهای غربی خود در شبه‌قاره حفاظت کند.

1. Treaty of Finckenstein

2. Great Game

3. Tournament of Shadows